

Jonas Jonasson

De zonderlinge avonturen van het
geniale bommenmeisje

Vertaald door Corry van Bree

SIGNATUUR

2013

De kans dat een analfabete, die in de jaren zeventig in Soweto opgroeit, op een dag samen met de Zweedse koning en de premier opgesloten zit in een aardappelvrachtwagen, is statistisch gezien een op vijfenveertig miljard zevenhonderdzesenzestig miljoen tweehonderdtwaalfduizend achthonderdtien.
Wat is uitgerekend door eerdergenoemde analfabete.

DEEL 1

Het verschil tussen domheid en genialiteit is dat
genialiteit haar grenzen kent.

– EEN ONBEKENDE DENKER

1

Over een meisje in een krot en de man die er na zijn dood voor zorgde dat ze daar wegkwam

Tot op zekere hoogte mochten de latrinewerkers in de grootste sloppenwijk van Zuid-Afrika niet klagen. Ze hadden tenslotte werk en een dak boven hun hoofd.

Daar stond tegenover dat ze statistisch gezien geen toekomst hadden. De meesten van hen zouden jong sterven aan tuberculose, longontsteking, diarree, pillen, alcohol of een combinatie daarvan. Een enkeling zou zijn vijftigste verjaardag halen, zoals de chef van een van de latrinekantoren in Soweto, ook al was hij lichamelijk op en mankeerde hij van alles en nog wat. Al vroeg op de dag spoelde hij veel te veel pijnstillers weg met veel te veel bier. Als gevolg daarvan was hij uitgevaren tegen de controlerend ambtenaar van de sanitaire afdeling van de gemeente Johannesburg. Een kaffer die een grote mond opzette, dat was ongehoord. De kwestie werd gerapporteerd aan het afdelingshoofd in Johannesburg, die de dag daarop tijdens de ochtendkoffie aan zijn werknemers meedeelde dat het tijd was om de analfabeet van sector B te vervangen.

Het was trouwens een buitengewoon gezellig koffiemoment geweest. Er werd op taart getrakteerd om een nieuwe sanitaire werknemer te verwelkomen. Zijn naam was Piet du Toit, hij was drieëntwintig jaar, kwam net van de universiteit en dit was zijn eerste baan.

De nieuwe werknemer zou zich bezighouden met het Soweto-probleem, want zo werkte het bij de gemeente Johannesburg. De gene die het laatst was aangenomen, kreeg de analfabeten, als het ware om hem te harden.

Niemand wist in hoeverre de latrinewerkers inderdaad analfabeet waren, maar toch werden ze zo genoemd. Ze hadden in elk geval niet op school gezeten, ze woonden allemaal in een krot en ze had-

den verschrikkelijk veel moeite om te begrijpen wat er tegen hen werd gezegd.

Piet du Toit voelde zich niet op zijn gemak. Het was zijn eerste bezoek aan de inlanders en zijn vader, die kunsthandelaar was, had voor alle zekerheid een lijfwacht meegestuurd.

De drieëntwintigjarige liep het latrinekantoor binnen en beklagde zich onmiddellijk over de stank. De latrinechef, die hij moest ontslaan, zat achter zijn bureau. Naast hem zat een jong meisje dat tot verbazing van de beambte haar mond opendeed en tegen hem zei dat stront nu eenmaal de vervelende eigenschap had dat het stonk.

Piet du Toit vroeg zich heel even af of het meisje het spottend had bedoeld, maar dat was ondenkbaar.

Hij negeerde haar en zei tegen de latrinechef dat van hogerhand was besloten dat hij zijn baan kwijt was, maar dat hij drie maanden salaris mee zou krijgen als hij de week daarop hetzelfde aantal kandidaten zou vinden voor de baan die was vrijgekomen.

‘Kan ik dan mijn baan als latrinewerker terugkrijgen en op die manier een beetje geld verdienen?’ vroeg de chef, die net ontslagen was.

‘Nee,’ zei Piet du Toit. ‘Dat kan niet.’

Een week later kwamen Du Toit en zijn lijfwacht terug. De ontslagen chef zat achter zijn bureau, waarschijnlijk voor het laatst. Naast hem stond hetzelfde meisje als de vorige keer.

‘Waar zijn de drie kandidaten?’ vroeg Du Toit.

De ontslagen chef betreurde het dat twee van hen niet aanwezig konden zijn. De keel van een van de twee was de avond ervoor doorgesneden tijdens een messengevecht. Waar nummer twee was kon hij niet zeggen. Misschien had hij een terugval.

Piet du Toit vroeg niet om wat voor soort terugval het ging. Hij wilde zo snel mogelijk weg.

‘En wie is de derde kandidaat?’ vroeg hij nijdig.

‘Dat is het meisje naast me. Ze helpt me al een paar jaar met van alles. Ik moet zeggen dat ze haar mannetje staat.’

‘Ik kan toch geen twaalfjarige aannemen als latrinechef?’ zei Piet du Toit.

‘Veertien,’ zei het meisje. ‘En ik werk hier al negen jaar.’

De stank was doordringend. Piet du Toit was bang dat die in zijn kleren zou blijven hangen.

‘Gebruik je drugs?’ vroeg hij.

‘Nee,’ antwoordde het meisje.

‘Ben je zwanger?’

‘Nee.’

De beambte dacht even na. Hij wilde hier absoluut niet vaker komen dan strikt noodzakelijk was.

‘Hoe heet je?’ vroeg hij.

‘Nombeko,’ zei het meisje.

‘Nombeko, en verder?’

‘Mayeki, denk ik.’

Jezus, die meid wist niet eens wat haar achternaam was.

‘Je krijgt de baan als je nuchter kunt blijven,’ zei de beambte.

‘Dat kan ik,’ zei het meisje.

‘Mooi.’

Daarna richtte de beambte zich tot de ontslagen man.

‘Als vertrekpremie hebben we drie maandsalarissen voor drie kandidaten afgesproken, dat is één maandsalaris per kandidaat. Minus een maandloon omdat je er niet in geslaagd bent om iemand anders dan een kind van twaalf te vinden.’

‘Veertien,’ zei het meisje.

Piet du Toit vertrok zonder afscheid te nemen, met de lijfwacht in zijn kielzog.

Het meisje dat zojuist de chef van haar chef was geworden, bedankte hem voor zijn steun en zei dat hij onmiddellijk was aangenomen als haar rechterhand.

‘Maar Piet du Toit dan?’ vroeg haar voormalige baas.

‘We geven je gewoon een andere naam, ik weet zeker dat die ambtenaar de ene neger niet van de andere kan onderscheiden,’ zei de veertienjarige die eruitzag als twaalf.

De kersverse chef latrines legen in Soweto’s sector B had nooit op school gezeten. Dat kwam omdat haar moeder andere prioriteiten had, maar ook omdat het meisje van alle landen uitgerekend in Zuid-Afrika ter wereld was gekomen, in het begin van de jaren zestig, toen de politieke leiding van mening was dat kinderen zoals Nombeko niet meetelden. De premier van dat moment werd be-

roemd vanwege zijn retorische vraag waarom zwarten naar school zouden gaan als ze toch nergens anders voor deugden dan hout of water sjouwen.

In feite had hij het mis, omdat Nombeko stront sjouwde in plaats van hout of water. Er was dan ook geen enkele reden om te denken dat dit tengere meisje in haar latere leven zou omgaan met koningen en presidenten. Of landen de stuipen op het lijf zou jagen. Of invloed zou uitoefenen op de wereldontwikkeling in het algemeen.

Als ze niet degene was geweest die ze was.

Maar die was ze wel.

Ze was onder andere ijverig. Als vijfjarige droeg ze al latrinetonnen die net zo groot waren als zijzelf. Met het latrinetonnen legen verdiende ze net voldoende om elke dag een fles thinner voor haar moeder te kunnen kopen. Haar moeder pakte de fles aan, zei: ‘Dank je, liefje,’ schroefde de dop eraf en verdoofde de eeuwige pijn die werd veroorzaakt doordat ze zichzelf en haar kind geen toekomst kon geven. Nombeko’s vader was vanaf twintig minuten na de bevruchting niet meer in de nabijheid van zijn dochter geweest.

Toen Nombeko ouder werd, kon ze meer latrinetonnen op een dag legen, en was er geld voor meer dan alleen thinner. Haar moeder kon het oplosmiddel nu aanvullen met pillen en alcohol. Het meisje wist dat het zo niet door kon gaan en zei tegen haar moeder dat ze de keuze had tussen stoppen of doodgaan.

Haar moeder knikte. Ze begreep het.

De begrafenis werd druk bezocht. Destijds waren er in Soweto meer dan genoeg mensen die zich hoofdzakelijk met twee dingen bezighielden: zichzelf langzaam van het leven beroven of afscheid nemen van degenen die daar net in geslaagd waren. Haar moeder stierf toen Nombeko tien jaar was, en haar vader was zoals gezegd spoorloos. Het meisje overwoog om in de voetsporen van haar moeder te treden en met behulp van chemische middelen een muur op te trekken die haar tegen de werkelijkheid zou beschermen. Toen ze na haar moeders overlijden echter haar salaris kreeg, besloot ze om er toch maar iets eetbaars voor te kopen. Zodra haar honger was gestild, keek ze om zich heen en zei: ‘Wat doe ik hier?’

Tegelijkertijd begreep ze dat ze geen alternatief had. Ten eerste,

en ook ten tweede, zat de Zuid-Afrikaanse arbeidsmarkt niet te wachten op tienjarige analfabeten. In dat deel van Soweto bestond trouwens helemaal geen arbeidsmarkt, en er was een gebrek aan mensen die in staat waren om te werken.

Maar zelfs de mensen die er het beroerdt aan toe waren moesten hun darmen legen, dus had Nombeko iets om geld mee te verdienen. En toen haar moeder begraven was, kon ze haar salaris voor zichzelf houden.

Om de tijd te doden terwijl ze sjouwde was ze als vijfjarige begonnen met tonnen tellen.

‘Een, twee, drie, vier, vijf ...’

Naarmate ze ouder werd maakte ze de sommen steeds moeilijker, zodat het een uitdaging bleef.

‘Vijftien tonnen maal drie ronden, maal zeven dragers plus een die niets zit te doen omdat hij dronken is ... dat is ... driehonderdvijftien.’

Nombeko’s moeder had niet veel oog gehad voor iets anders dan haar fles thinner, maar ze had wel gemerkt dat haar dochter kon optellen en aftrekken. Daarom was ze er tijdens haar laatste levensjaar toe overgegaan om haar kind in te zetten als er een levering pillen in verschillende kleuren en met verschillende sterkten tussen de krotten verdeeld moest worden. Een fles thinner is een fles thinner. Maar als er pillen van vijftig, honderd, tweehonderdvijftig en vijfhonderd milligram naar behoefte en financieel vermogen verdeeld moesten worden, was het belangrijk om te kunnen hoofdrekken. En dat kon het tienjarige meisje.

Op een keer was ze in de buurt van haar chef toen hij worstelde met het opstellen van het maandverslag waarin de gewichten en hoeveelheden vermeld moesten worden.

‘Vijfennegentig maal tweeënnegentig ...’ mompelde de chef. ‘Waar is de rekenmachine?’

‘Achtduizend zevenhonderdveertig,’ zei Nombeko.

‘Help me liever met zoeken, meisje.’

‘Achtduizend zevenhonderdveertig,’ herhaalde Nombeko.

‘Wat zeg je?’

‘Vijfennegentig maal tweeënnegentig is achtduizend zevenhond...’

‘Hoe kom je daarbij?’

‘Ik bedacht dat vijfennegentig vijf minder dan honderd is, twee-

ennegentig is acht minder dan honderd, als je dat gelijktrekt worden beide zevenentachtig. En vijf maal acht is veertig. Zevenentachtig veertig. Achtduizend zevenhonderdveertig.’

‘Hoe weet je dat?’ vroeg haar chef verbaasd.

‘Dat weet ik niet,’ zei Nombeko. ‘Kunnen we nu weer aan het werk gaan?’

Vanaf die dag was ze gepromoveerd tot assistente van de chef.

Maar de analfabete, die kon rekenen, raakte na verloop van tijd steeds gefrustreerder omdat ze niet begreep wat het hoofdkantoor in Johannesburg schreef in alle decreten die belandden op het bureau van haar chef, die moeite had met lezen. Hij worstelde zich met hangen en wurgen door de Afrikaanse zinnen terwijl hij tegelijkertijd in een Engels woordenboek bladerde om de onbegrijpelijke tekst in elk geval te kunnen lezen in een taal die hij machtig was.

‘Wat willen ze nu weer?’ vroeg Nombeko soms.

‘Dat we de zakken beter vullen,’ antwoordde haar chef. ‘Dat denk ik tenminste. Of dat ze van plan zijn een van de sanitaire installaties te sluiten. Dat is een beetje onduidelijk.’

De chef zuchtte. Zijn assistente kon hem niet helpen. Daarom zuchtte zij ook.

Het was een gelukkig toeval dat de dertienjarige Nombeko onder de douche in de kleedruimte van de latrinewerkers werd lastiggevallen door een opdringerige man. Het lukte hem niet om iets te bereiken, want het meisje bracht hem meteen op andere gedachten door een schaar in zijn dijbeen te steken.

De volgende dag ging ze naar de krotwoning van de man aan de andere kant van de rij latrines in sector B. Hij zat met een verbonden been op een campingstoel voor zijn groengeschilderde krot. Op zijn schoot lagen ... boeken?

‘Wat wil je?’ vroeg hij.

‘Volgens mij heb ik mijn schaar gisteren in je been achtergelaten. Die wil ik terug hebben.’

‘Ik heb hem weggegooid,’ zei de man.

‘Dan ben je me een schaar schuldig,’ zei het meisje. ‘Hoe komt het dat je kunt lezen?’

De opdringerige man heette Thabo en was half tandeloos. Hij had vreselijk veel pijn in zijn dij en was niet van plan om met het heet-

gebakerde meisje te praten. Aan de andere kant was het de eerste keer sinds hij in Soweto verbleef dat iemand belangstelling voor zijn boeken leek te hebben. Het krot waarin hij woonde stond vol boeken en daarom werd hij Gekke Thabo genoemd. Het meisje had echter eerder jaloers dan spottend geklonken. Misschien kon hij daar zijn voordeel mee doen?

‘Als je een beetje meegaander zou zijn in plaats van zo agressief zou het zomaar kunnen dat oom Thabo daar iets tegenoverstelt. Ik kan je misschien zelfs leren hoe je letters en woorden ontcijfert. Maar dan moet je wel wat bereidwilliger zijn.’

Nombeko was niet van plan om bereidwilliger te zijn dan ze de dag ervoor onder de douche was geweest. Dus antwoordde ze dat ze gelukkig nog een schaar had en dat ze die graag wilde houden in plaats van hem in het andere dijbeen van oom Thabo te steken. Als hij zich gedroeg – en haar leerde lezen – zou zijn tweede dij ongeschonden kunnen blijven.

Thabo begreep het niet helemaal. Had dat meisje hem nou net bedreigd?

Het was Thabo niet aan te zien, maar hij was rijk.

Hij was geboren onder een dekzeil in de haven van Port Elizabeth in de oostelijke Kaapprovincie. Toen hij zes was, nam de politie zijn moeder mee en bracht haar nooit meer terug. Zijn vader vond dat de jongen oud genoeg was om op eigen benen te staan, hoewel hij daar zelf nauwelijks toe in staat was.

‘Pas goed op jezelf,’ was de levensles van zijn vader, waarna hij zijn zoon op zijn schouder klopte, naar Durban vertrok en daar werd doodgeschoten tijdens een knullig georganiseerde bankoverval.

De zesjarige jongen hield zich in leven met het stelen van wat hij in de haven tegenkwam. In het gunstigste geval zou hij opgroeien, op volwassen leeftijd gearresteerd worden en daarna opgesloten of doodgeschoten worden, net als zijn ouders.

In de sloppenwijk woonde al jarenlang een Spaanse zeeman, kok en dichter, die overboord was gegooid door twaalf hongerige matrozen die tussen de middag liever wilden eten dan naar sonnetten luisteren.

De Spanjaard zwom aan land, vond een krot om in te wonen en leefde vanaf die dag voor zijn eigen gedichten en die van anderen. Toen zijn gezichtsvermogen achteruitging, leerde hij de jonge Tha-

bo lezen, in ruil voor een stuk brood. Later las de jongen in ruil voor nog meer brood voor aan de man, die inmiddels niet alleen volkomen blind was, maar ook half seniel en tijdens het ontbijt, de lunch en het avondeten niets anders at dan Pablo Neruda.

De matrozen hadden gelijk gehad dat je niet alleen van poëzie kunt leven. De man stierf de hongerdood en Thabo besloot om al zijn boeken mee te nemen. Er was toch niemand anders in geïnteresseerd.

Door zijn leesvaardigheid kon de jongen zich in de haven redden met diverse tijdelijke baantjes. 's Avonds las hij poëzie, literatuur en vooral reisverhalen. Op zestienjarige leeftijd ontdekte hij het andere geslacht, dat hem twee jaar later ook ontdekte. Thabo had toen namelijk een methode ontwikkeld die vruchten afwierp. Die bestond uit een derde deel verblindende glimlach, een derde deel uit zijn duim gezogen verhalen over alles wat hij had meegemaakt tijdens zijn reizen door het continent, die hij tot op dat moment alleen in zijn fantasie had gemaakt, en een derde deel pure leugens over hoe eeuwigdurend hun liefde zou zijn.

Hij boekte pas echt succes toen hij literatuur aan de glimlach, de verhalen en de leugens toevoegde. Tussen de geërfde boeken vond hij een vertaling die de Spaanse zeeman had gemaakt van Pablo Neruda's *Twintig liefdesgedichten en een wanhoopslied*. Thabo scheurde het wanhoopslied eruit, maar de twintig liefdesgedichten probeerde hij uit op twintig verschillende jonge vrouwen in de havenbuurt, waarna hij negentien keer van de tijdelijke liefde mocht genieten. Het waren er waarschijnlijk twintig geworden als die idiotoot van een Neruda aan het eind van een van de gedichten de zin 'ik hou niet meer van haar, dat is waar' had weggelaten, iets wat Thabo pas ontdekte toen het te laat was.

Een paar jaar later wisten de meeste meisjes in de buurt wat ze aan Thabo hadden, en werd de kans op meer literaire ervaringen steeds kleiner. Het hielp niet dat hij meer leugens begon te vertellen over alles wat hij had meegemaakt dan koning Leopold II in zijn tijd had gedaan, toen hij beweerde dat de inboorlingen in Belgisch Congo het goed hadden terwijl hij de handen en voeten liet afhakken van iedereen die weigerde om voor niets te werken.

Thabo zou zijn straf echter krijgen (net als de Belgische koning, die eerst zijn kolonie kwijtraakte, vervolgens zijn geld opmaakte aan zijn favoriete Frans-Romeense meisje van plezier en daarna

stierf). Hij vertrok uit Port Elizabeth, reisde naar het noorden en belandde in Basutoland, waarvan werd gezegd dat daar de vrouwen met de weelderigste vormen woonden.

Dat was voldoende reden voor hem om er meerdere jaren te blijven. Als de omstandigheden dat vereisten verhuisde hij naar een ander dorp en dankzij zijn vaardigheid op het gebied van lezen en schrijven kon hij altijd werk vinden. Uiteindelijk werd hij zelfs onderhandelaar voor alle Europese missionarissen die een ingang zochten om de bevolking te bekeren tot het ware geloof.

Het stamhoofd van de Basotho, Zijne Excellentie Seeiso, zag het nut er niet van in om zijn volk te laten bekeren tot het christendom, maar hij vond wel dat het land zich moest bevrijden van alle boeren. Toen de missionarissen op Thabo's initiatief wapens beloofden in ruil voor het recht om bijbels uit te delen, hapte het stamhoofd meteen toe.

Zo kwam het dat predikanten en diakens het land binnenstroomden om de Basotho te verlossen van het kwaad. Ze hadden bijbels, automatische vuurwapens en een enkele landmijn bij zich.

De wapens hielden vijanden op afstand en de bijbels werden opgestookt door de verkleumde bergbewoners. Ze konden tenslotte niet lezen. Toen dat tot de missionarissen doordrong, veranderden ze van strategie en bouwden in korte tijd een hele serie christelijke gebedshuizen.

Thabo had verschillende banen als predikantenassistent en ontwikkelde een eigen vorm van handoplegging, die hij selectief en in afzondering praktiseerde.

Op liefdesgebied ging het maar één keer mis. Dat was toen in een bergdorp ontdekt werd dat het enige mannelijke lid van het kerkkoor eeuwige trouw had beloofd aan minstens vijf van de negen jonge meisjes in het koor. De Engelse predikant ter plaatse had al geruime tijd vermoed waar Thabo mee bezig was, want zingen kon hij niet.

De predikant nam contact op met de vaders van de vijf meisjes, die besloten dat de verdachte volgens de geldende tradities verhoord moest worden. Maar eerst zou Thabo tijdens vollemaan van vijf verschillende kanten met speren worden gestoken terwijl hij met zijn blote kont op een mierenhoop zat.

In afwachting van de juiste maanstand werd Thabo opgesloten in een hut die door de predikant onafgebroken in de gaten werd ge-

houden, waardoor die een zonnesteek opliep en naar de rivier ging om een nijlpaard te bekeren. De predikant legde zijn hand voorzichtig op de neus van het dier en zei dat Jezus bereid was om ...

Verder kwam hij niet. Het nijlpaard opende zijn bek en beet hem in tweeën.

Nu de predikant en tevens cipier weg was, lukte het Thabo om de vrouwelijke gevangenebewaarder met behulp van Pablo Neruda zover te krijgen dat ze de deur van het slot deed, zodat hij kon vluchten.

‘En wat moet er dan van ons tweeën worden?’ riep de gevangenebewaarster hem na toen hij zo snel als hij kon de savanne op rende.

Als je niet beter wist, zou je kunnen denken dat Thabo werd beschermd door de Heer, want hij zag geen leeuwen, jachtluipaarden, neushoorns of andere gevaarlijke dieren tijdens zijn twintig kilometer lange, nachtelijke wandeling naar de hoofdstad Maseru. Eenmaal op zijn bestemming aangekomen kreeg hij een baan als adviseur van stamhoofd Seeiso, die hem nog van vroeger kende en hem hartelijk welkom heette. Het stamhoofd onderhandelde met de hooghartige Britten over onafhankelijkheid, maar hij boekte geen vooruitgang, waarna Thabo zich ermee bemoeide en zei dat als de heren van plan waren voet bij stuk te houden, Basutoland niet zou aarzelen om de hulp in te roepen van Joseph Mobutu van Congo.

De Britten verstijfden. Joseph Mobutu? De man die net wereldkundig had gemaakt dat hij overwoog zijn naam te veranderen in ‘de almachtige krijger die, dankzij zijn uithoudingsvermogen en onwrikbare wil om te winnen, overwinning op overwinning zal behalen, een spoor van vuur achter zich latend’?

‘Precies, die bedoel ik,’ zei Thabo. ‘Hij is trouwens een van mijn beste vrienden. Om tijd te besparen noem ik hem Joe.’

De Britse delegatie trok zich terug om onderling te overleggen en besloot dat het gebied rust en kalmte nodig had in plaats van een almachtige krijger die aangesproken wilde worden als degene die hij in zijn verbeelding was. De Britten keerden terug naar de onderhandelingstafel en zeiden:

‘Neem het land maar.’

Basutoland werd Lesotho, stamhoofd Seeiso werd koning Moshoe-shoe II en Thabo werd de onbetwiste favoriet van de nieuwe heerser. Hij werd behandeld als een familielid en kreeg een vermogen in

de vorm van een zak ruwe diamanten uit de grootste mijn van het land.

Op een dag was hij echter verdwenen, en hij had een onoverbrugbare voorsprong van vierentwintig uur opgebouwd toen de koning ontdekte dat zijn zusje en oogappel, de frêle prinses Maseeiso, zwanger was.

Iemand die in het Zuid-Afrika van de jaren zestig zwart, vies en half tandeloos was, vond op geen enkele manier aansluiting bij de wereld van de blanken. Na het ongelukkige voorval in voormalig Basutoland reisde Thabo daarom naar Soweto zodra hij de kleinste van zijn diamanten had ingewisseld bij de dichtstbijzijnde juwelier.

In Soweto vond hij een leeg krot in sector B. Hij trok erin, propte zijn schoenen vol bankbiljetten en begroef de helft van de diamanten in de aangestampte aarden vloer. De andere helft stopte hij in de holtes van zijn mond.

Voordat hij begon met te veel aan zo veel mogelijk vrouwen te beloven schilderde hij zijn krot groen, want dat zou indruk maken op de dames. Bovendien kocht hij linoleum om de aarden vloer mee te bedekken.

Het verleiden vond plaats in alle sectoren van Soweto, maar na verloop van tijd sloeg Thabo zijn eigen sector over om zo nu en dan voor zijn krot te kunnen zitten lezen zonder dat hij werd lastiggevallen.

Naast het lezen en verleiden reisde hij twee keer per jaar kriskras door Afrika, wat hem behalve levenservaring ook nieuwe boeken opleverde.

Toch keerde hij altijd terug naar zijn krot, hoewel hij nu financieel onafhankelijk was. Al was het maar omdat de helft van zijn vermogen nog steeds drie decimeter diep onder het linoleum lag. De onderste rij tanden van Thabo was in te goede staat om alle diamanten in zijn mond te bewaren.

Het duurde een paar jaar voordat het geklets in de krotten van Soweto begon. Waar had die gek met zijn boeken zijn geld vandaan?

Om het geroddel de kop in te drukken besloot Thabo een baan te nemen. Het lag het meest voor de hand om een paar uur per week latrinewerker te worden.

Zijn collega's waren bijna allemaal jonge, aan alcohol verslaafde

mannen zonder toekomst. Er waren ook een paar kinderen bij, zoals het dertienjarige meisje dat een schaar in Thabo's dijbeen had gestoken omdat hij toevallig de verkeerde deur in de doucheruimte had opgedaan. Of eigenlijk was het de juiste deur. Er mankeerde van alles aan het meisje. Ze was veel te jong en had geen rondingen. Dat was niets voor Thabo, behalve als het niet anders kon.

De steek met de schaar had pijn gedaan. En nu stond ze voor zijn krot en wilde dat hij haar zou leren lezen.

'Ik zou je heel graag willen helpen, maar ik ga morgen op reis,' zei Thabo terwijl hij bedacht dat het misschien het veiligst was als hij inderdaad deed wat hij net had beweerd.

'Op reis?' vroeg Nombeko, die in haar dertienjarige leven nog nooit buiten Soweto was geweest. 'Waar ga je naartoe?'

'Naar het noorden,' zei Thabo. 'Daarna zullen we wel zien.'

Tijdens Thabo's afwezigheid werd Nombeko een jaar ouder en maakte ze promotie. Ze leerde snel. Zo bedacht ze een ingenieus systeem waarin ze haar sector verdeelde op basis van demografie in plaats van geografische omvang of naam, waardoor het plaatsen van latrines effectiever verliep.

'Een verbetering van dertig procent,' zei de beambte goedkeurend tegen haar.

'Dertig komma twee,' zei Nombeko.

Het aanbod voldeed aan de vraag, en omgekeerd, en er bleef geld over voor vier nieuwe was- en sanitaire installaties.

De veertienjarige was een verbaal wonder, zeker in vergelijking met het taalgebruik onder de mannen met wie ze elke dag te maken had (iedereen die ooit een latrinewerker in Soweto heeft horen praten, weet dat de helft van de woorden niet geschikt is om gedrukt en de andere helft niet eens om gedacht te worden). Haar vermogen om woorden en zinnen te formuleren was deels aangeboren, maar er stond ook een radio in een hoek van het latrinekantoor. Nombeko had die van jongs af aan aangezet zodra ze in de buurt was. Haar voorkeur ging uit naar de informatieve zenders en ze luisterde geïnteresseerd, niet alleen naar wat er werd gezegd maar ook hoe het werd gezegd.

Het wekelijkse programma *Blik op Afrika* gaf haar het besef dat er een wereld buiten Soweto bestond. Die was niet per se mooier of

veelbelovender, maar het was buiten Soweto.

Zoals toen Angola net onafhankelijk was geworden. De vrijheidspartij PLUA was samengegaan met de vrijheidspartij PCA om de vrijheidspartij MPLA te vormen, die er samen met de vrijheidspartijen FNLA en UNITA voor zorgde dat de Portugese regering spijt kreeg dat ze dat deel van het continent ooit hadden ontdekt. Een regering die het tijdens de vierhonderd jaar die ze het land hadden bestuurd overigens niet was gelukt om ook maar één universiteit te bouwen.

Het was analfabete Nombeko niet helemaal duidelijk in welke lettercombinatie het was volbracht, maar het resultaat leek in elk geval 'verandering' te zijn en dat was samen met 'eten' het mooiste woord dat Nombeko kende.

Eén keer vertelde ze haar werknemers dat verandering iets voor hen allemaal kon zijn, maar toen beklaagden ze zich dat de chef over politiek praatte. Was het niet voldoende dat ze de hele dag stront moesten sjouwen, moesten ze nu ook nog naar dat geklets luisteren?

Als chef latrines legen moest Nombeko niet alleen met alle kansloze latrinecollega's omgaan, maar ook met ambtenaar Piet du Toit van de sanitaire afdeling van de gemeente Johannesburg. Toen hij na haar benoeming voor de eerste keer langskwam, vertelde hij dat er in plaats van vier nieuwe sanitaire installaties maar één zou komen, vanwege de zorgelijke budgetsituatie. Nombeko nam op haar eigen manier wraak: 'Wat vindt u eigenlijk van de ontwikkelingen in Tanzania? Staat Julius Nyereres socialistische experiment op het punt te stranden, wat is uw mening daarover?'

'Tanzania?'

'Ja, het tekort aan graan is opgelopen tot bijna een miljoen ton. De vraag is wat Nyerere zou doen als de internationale valutafondsen er niet waren. Of ziet u de valutafondsen misschien als een probleem op zich?' vroeg het meisje dat nooit op school had gezeten en nooit buiten Soweto was geweest aan de ambtenaar, die macht had en de universiteit had bezocht. En die niets over de politieke situatie in Tanzania wist. De ambtenaar was al bleek van zichzelf, maar door de redenatie van het meisje werd hij nog bleker.

Piet du Toit voelde zich vernederd door de veertienjarige analfabete, die bovendien zijn verslag met betrekking tot de budgetsituatie afkeurde.

‘Wat hebt u hier trouwens gedaan?’ vroeg Nombeko, die zichzelf cijfers had leren lezen. ‘Waarom hebt u deze twee getallen met elkaar vermenigvuldigd?’

Een analfabete die kon rekenen.

Hij haatte haar.

Hij haatte hen allemaal.

Een paar maanden later kwam Thabo terug. Het eerste wat hij ontdekte, was dat het meisje met de schaar zijn chef was geworden. En dat ze geen meisje meer was. Ze begon rondingen te krijgen.

De half tandeloze man voerde een innerlijke strijd tussen zijn instinct om te vertrouwen op zijn glimlach, zijn verteltechniek en Pablo Neruda, en het feit dat het meisje met de schaar zijn chef was geworden.

Thabo besloot af te wachten.

‘Het is de hoogste tijd dat ik je leer lezen,’ zei hij.

‘Fantastisch,’ zei Nombeko. ‘Laten we vandaag meteen na het werk beginnen. We komen naar je hut, mijn schaar en ik.’

Thabo was een uitstekende leraar en Nombeko was een ijverige leerling. Op de derde dag kon ze het alfabet met een stokje in de aarde voor Thabo’s krot schrijven. Vanaf de vijfde dag maakte ze hele woorden en zinnen. In het begin was het vaker fout dan goed, maar na twee maanden was het vaker goed dan fout.

Tussen het studeren door vertelde Thabo wat hij had meegemaakt tijdens zijn reizen. Nombeko begreep meteen dat hij twee delen verzinsels met hooguit één deel werkelijkheid combineerde, maar dat vond ze prima. Haar eigen werkelijkheid was ellendig genoeg. Aan meer van hetzelfde had ze geen behoefte.

Op zijn laatste reis had Thabo Ethiopië bezocht om Zijne Keizerlijke Majesteit, de alles overwinnende leeuw van de stam van Juda, Gods uitverkorene, koning der koningen, af te zetten.

‘Haile Selassie,’ zei Nombeko.

Thabo reageerde niet, hij praatte liever dan dat hij luisterde.

Het verhaal over de keizer, die als Ras Tafari was geboren en rasta-fari werd, leider van een religie die vooral in West-Indië werd omhelsd, was zo smeug dat Thabo het had bewaard voor de dag waarop het tijd was om tot de aanval over te gaan.

Nu was de grondlegger dus van zijn keizerlijke troon gestoten en

over de hele wereld zaten verwarde volgelingen te blowen terwijl ze zich afvroegen hoe het mogelijk was dat de beloofde Messias, de reïncarnatie van God, plotseling was afgezet. Kon God afgezet worden?

Nombeko stelde geen vragen over de politieke achtergrond van het drama. Ze was er namelijk vrij zeker van dat Thabo daar niets over wist, en te veel vragen zou de pret alleen maar bederven.

‘Vertel verder,’ moedigde ze hem aan.

Thabo vond dat de situatie zich gunstig ontwikkelde (onvoorstelbaar dat iemand het zo mis kan hebben). Hij deed een stap naar het meisje toe en vertelde dat hij op de terugweg naar huis via Kinshasha was gegaan, waar hij Muhammad Ali had geholpen met ‘The Rumble in the Jungle’, het bokskampioenschap zwaargewicht tussen Ali en de onoverwinnelijke George Foreman.

‘Wat spannend,’ zei Nombeko terwijl ze bedacht dat het inderdaad een spannend verhaal was.

Thabo glimlachte zo breed dat ze iets zag glinsteren tussen de tanden die hij nog had.

‘Ja, eigenlijk wilde “de onoverwinnelijke” mijn hulp inroepen, maar ik had het gevoel dat ...’ begon Thabo, en hij stopte niet voordat Foreman in de achtste ronde knock-out was gegaan en Ali zijn grote vriend Thabo had bedankt voor zijn onbetaalbare steun.

Ali’s vrouw was trouwens heel aantrekkelijk.

‘Ali’s vrouw?’ vroeg Nombeko. ‘Bedoel je dat ...’

Thabo lachte zo hard dat er geratel in zijn mond klonk, waarna hij weer ernstig werd en nog dichter bij haar kwam staan.

‘Je bent heel mooi, Nombeko,’ zei hij. ‘Veel mooier dan Ali’s vrouw. Wat vind je ervan als jij en ik een stel worden? En ergens naartoe gaan om samen te wonen?’

Hij sloeg zijn arm om haar schouders.

Nombeko vond ‘ergens naartoe gaan’ heerlijk klinken. Waar dat ook was. Maar niet met de opdringerige man. De dagelijkse les leek voorbij te zijn. Nombeko stak een schaar in Thabo’s andere dijbeen en vertrok.

De volgende dag ging ze terug naar Thabo’s krot en zei dat hij verzuimd had om zich ziek te melden.

Thabo zei dat hij te veel pijn in zijn dijbenen had, vooral in het ene, en dat Nombeko waarschijnlijk wel wist waardoor dat kwam.

Dat klopte, en het zou nog pijnlijker worden als Thabo zich bleef

misdragen, want dan zou ze de schaar de volgende keer niet in een van zijn dijen steken, maar ertussen.

‘Bovendien heb ik gisteren gezien en gehoord wat je in je lelijke mond hebt. Als je je vanaf nu niet gedraagt zweer ik dat ik het vertel aan iedereen die het maar horen wil.’

Thabo was helemaal overdonderd. Hij wist maar al te goed dat hij niet lang meer zou leven als bekend werd wat voor rijkdom aan diamanten hij bezat.

‘Wat wil je eigenlijk van me?’ vroeg hij klagelijk.

‘Ik wil hier kunnen komen en je boeken lezen zonder dat ik elke dag een nieuwe schaar bij me moet hebben.’

‘Kun je niet gewoon weggaan?’ stelde Thabo voor. ‘Je krijgt een van mijn diamanten als je me met rust laat.’

Hij had wel vaker mensen omgekocht, maar deze keer lukte dat niet. Nombeko zei dat ze geen diamant van hem wilde. Wat niet van haar was, was niet van haar.

Veel later, in een ander deel van de wereld, zou blijken dat het leven gecompliceerder was.

Ironisch genoeg maakten ten slotte twee vrouwen een einde aan Thabo's leven. Ze waren opgegroeid in Portugees Oost-Afrika en voorzagen in hun levensonderhoud door blanke boeren te vermoorden en vervolgens hun geld te stelen. Die activiteit ging goed zolang de burgeroorlog voortduurde.

Zodra het land echter onafhankelijk werd en de naam in Mozambique was veranderd, kregen de boeren die nog over waren achtenveertig uur de tijd om het land te verlaten. De vrouwen hadden geen andere keus meer dan welgestelde zwarten vermoorden. Dat was een veel slechter bedrijfsplan, want bijna alle zwarten die iets hadden wat het waard was om te stelen, behoorden tot de regerende Marxistisch-Leninistische partij. Het duurde dus niet lang voordat de vrouwen gezocht werden door de nieuwe, gevreesde politie van het land.

Daarom waren ze in zuidelijke richting getrokken, naar de uitstekende verstopplek Soweto, buiten Johannesburg.

Het voordeel van de grootste sloppenwijk van Zuid-Afrika was dat je in de massa kon opgaan (als je tenminste zwart was), het nadeel was dat iedere blanke boer in Portugees Oost-Afrika waarschijnlijk meer geld had gehad dan alle achthonderdduizend inwo-

ners van Soweto bij elkaar (met uitzondering van Thabo). De vrouwen slikten een paar pillen in verschillende kleuren en gingen op pad om te moorden. Na een tijdje belandden ze in sector B en daar, achter de rij latrines, zagen ze een groengeschilderd krot tussen de roestbruingrijze krotten. Wie zijn krotwoning groen schildert (of welke kleur dan ook) heeft meer geld dan goed voor hem is, dachten de vrouwen. Ze braken midden in de nacht in, staken een mes in Thabo's borstkas en draaiden dat daarna om. Het hart van de man die zoveel harten had gebroken, werd in stukken gesneden.

Toen hij dood was, zochten de vrouwen tussen alle vervloekte stapels boeken naar zijn geld. Wat voor idioot hadden ze deze keer vermoord?

Uiteindelijk vonden ze een stapel bankbiljetten in de ene schoen van het slachtoffer, en nog een stapel in de andere. Ze waren zo onverstandig om voor de krotwoning te gaan zitten om het geld te verdelen. De combinatie van de pillen en het halve glas rum waarmee ze die hadden ingenomen, zorgde ervoor dat de vrouwen hun besef voor tijd en ruimte verloren. Ze zaten nog steeds op dezelfde plek, allebei met een grijns rond hun mond, toen de politie bij wijze van uitzondering verscheen.

De vrouwen werden opgepakt en veranderden in een dertig jaar durende kostenpost in een Zuid-Afrikaanse gevangenis. De bankbiljetten die ze hadden geprobeerd te tellen verdwenen al snel tijdens het politieonderzoek. Het lijk van Thabo bleef tot de volgende dag liggen. Binnen het Zuid-Afrikaanse politiekorps was het een sport om het afvoeren van een dode neger als het even kon naar de volgende ploeg door te schuiven.

Nombeko was 's nachts wakker geworden van het lawaai aan de andere kant van de rij latrines. Ze kleepte zich aan, liep ernaartoe en begreep wat er was gebeurd.

Toen de agenten met de moordenaresses en Thabo's geld vertrokken waren, ging Nombeko het krot binnen.

'Je was een vreselijk mens, maar je kon grappige leugens vertellen. Ik zal je missen. Of in elk geval je boeken.'

Ze opende Thabo's mond en haalde er veertien ruwe diamanten uit, precies het aantal dat in de holtes van zijn verloren tanden paste.

'Veertien holtes, veertien diamanten,' zei Nombeko. 'Dat lijkt me iets te toevallig, of niet soms?'

Thabo gaf geen antwoord. Nombeko haalde het linoleum weg en begon te graven.

‘Dat dacht ik wel,’ zei ze toen ze vond wat ze zocht.

Daarna haalde ze water en een doek en waste Thabo, sleepte hem naar buiten en offerde haar enige witte laken op om zijn lichaam mee te bedekken. Ondanks alles verdiende hij een beetje waardigheid. Niet veel, maar een beetje.

Nombeko naaide Thabo’s diamanten meteen in de zoom van haar enige jack en ging weer naar bed.

De latrinechef gaf zichzelf de volgende ochtend toestemming om uit te slapen. Ze had veel om over na te denken. Toen ze uiteindelijk het kantoor binnenliep, zaten alle latrinewerkers daar. In afwezigheid van de chef waren ze bezig aan hun derde ochtendbiertje terwijl ze zich met hun tweede prioriteit bezighielden: het veroordelen van de Indiërs als een minderwaardig ras. De stoerste van de mannen vertelde net een verhaal dat een van hen had geprobeerd een lek in het dak van zijn krot te repareren met golfkarton.

Nombeko onderbrak het verhaal, haalde de bierflesjes die nog niet leeg waren weg en zei dat ze bang was dat haar collega’s niets anders in hun hoofd hadden dan de inhoud van de latrinetonnen die ze moesten legen. Waren ze echt zo stom dat ze niet begrepen dat domheid zich niets van rassen aantrok?

De stoere man zei dat de chef blijkbaar niet begreep dat hij rustig een biertje wilde drinken na de eerste vijfenzeventig tonnen van die ochtend, zonder dat hij tegelijkertijd moest luisteren naar praatjes dat ze allemaal zo verdomd gelijk waren.

Nombeko stond op het punt om bij wijze van antwoord een rol toiletpapier naar zijn hoofd te gooien, maar bedacht dat het zonde van de rol was. In plaats daarvan zei ze tegen hem dat hij aan het werk moest gaan.

Daarna ging ze naar haar krot, waar ze zich opnieuw afvroeg: Wat doe ik hier?

De volgende dag zou ze vijftien worden.

Op haar vijftiende verjaardag had Nombeko een budgetbespreking met Piet du Toit van de sanitaire afdeling van de gemeente Johannesburg. Deze keer was hij beter voorbereid. Hij had zijn papieren uitgebreid doorgenomen en zou zich niet meer laten

verrassen door een meisje van twaalf.

‘Sector B heeft het budget met elf procent overschreden,’ zei Piet du Toit. Hij keek Nombeko aan over de leesbril die hij eigenlijk niet nodig had, maar die hem ouder liet lijken dan hij was.

‘Dat heeft sector B helemaal niet gedaan,’ antwoordde Nombeko.

‘Als ik zeg dat sector B het budget met elf procent heeft overschreden, dan is dat zo,’ zei Piet du Toit.

‘En als ik zeg dat u rekent naar u verstand hebt, dan doet u dat. Geef me een paar seconden.’ Nombeko trok de calculatie uit Piet du Toits hand, nam de cijfers snel door, wees naar rij twintig en zei: ‘De korting die ik heb bedongen, hebben we in de vorm van meerleverantie gekregen. Als u dat begroot bij de gekorte kostprijs in plaats van de adviesprijs, zult u zien dat die elf spookprocenten niet langer bestaan. Bovendien hebt u plus en min door elkaar gehaald. Als iedereen rekende zoals u, zouden we elf procent onder het budget gebleven zijn. Wat trouwens net zo fout is.’

Piet du Toits gezicht liep rood aan. Kende het meisje haar plaats niet? Het zou een mooie boel worden als iedereen zelf mocht definiëren wat goed en fout was. Hij haatte haar meer dan ooit, maar wist niets te bedenken om te zeggen. Daarom zei hij: ‘We hebben het op kantoor uitgebreid over je gehad.’

‘Aha,’ zei Nombeko.

‘We hebben het idee dat je moeite hebt met samenwerken.’

Nombeko begreep dat ze op het punt stond om net als haar voorganger ontslagen te worden.

‘Aha.’

‘Ik ben bang dat we je moeten overplaatsen. Terug naar het lagere personeel.’

Dat was meer dan haar voorganger was aangeboden. Nombeko bedacht dat Piet du Toit vandaag in een goede bui moest zijn.

‘Aha,’ zei ze weer.

‘Is “aha” het enige wat je kunt zeggen?’ zei Piet du Toit nijdig.

‘Nee, ik zou ook kunnen zeggen dat u een idioot bent, maar het is waarschijnlijk onbegonnen werk om dat tot u door te laten dringen, dat hebben de jaren tussen de latrinewerkers me geleerd. Hier zijn namelijk ook idioten. Het lijkt me beter om gewoon weg te gaan zodat ik u niet meer hoef te zien,’ zei Nombeko, waarna ze dat inderdaad deed.

Het ging allemaal zo snel dat Piet du Toit niet kon reageren

voordat het meisje verdwenen was en hij was niet van plan om tussen de krotten naar haar te zoeken. Ze mocht zich wat hem betreft net zolang tussen de rotzooi verstoppen tot ze stierf aan tuberculose of drugs of tot een van de andere analfabeten haar vermoordde.

‘Schande,’ zei Piet du Toit terwijl hij knikte naar de lijfwacht die door zijn vader werd betaald.

Het was tijd om naar de beschaafde wereld terug te keren.

Tijdens het gesprek met de ambtenaar was Nombeko haar baan als chef kwijtgeraakt, en doordat ze was weggelopen ook haar laatste salaris.

Ze pakte een rugzak met haar schamele bezittingen, die bestonden uit een setje schone kleding, drie boeken van Thabo en de twintig repen gedroogd antilopevlees die ze net van haar laatste geld had gekocht.

De boeken had ze al gelezen, ze kende ze uit haar hoofd. Maar er was iets sympathieks aan boeken, aan het bestaan ervan. Ongeveer net als haar latrinecollega's, maar dan omgekeerd.

Het was een koele avond. Nombeko trok haar enige jack aan, ging op haar enige matras liggen en trok haar enige deken over zich heen (het enige laken had ze net gebruikt als doodskleed). De volgende ochtend zou ze vertrekken.

En plotseling wist ze waar naartoe.

Ze had er de vorige dag over gelezen in de krant. Ze zou naar de nationale bibliotheek in Andries Street 75 in Pretoria gaan.

Die was voor zover ze wist geen verboden terrein voor zwarten, en met een beetje geluk zou ze er binnenkomen. Wat ze daarna nog meer kon doen dan ademen en genieten van het uitzicht wist ze niet, maar het was voldoende om mee te beginnen. Ze voelde dat de literatuur haar verder zou brengen.

Met die zekerheid viel ze in slaap in het krot dat ze vijf jaar geleden van haar moeder had geërfd, en dat deed ze met een glimlach.

Dat was nog nooit gebeurd.

De volgende ochtend vertrok ze. Ze had een lange reis voor de boeg. De eerste tocht van haar leven buiten Soweto bedroeg negentig kilometer.

Na ruim zes uur, toen ze zesentwintig van de negentig kilometer had afgelegd, stond Nombeko in het centrum van Johannesburg. Wat een andere wereld! Alleen al doordat de meeste mensen blank waren en allemaal sprekend op Piet du Toit leken. Nombeko keek geïnteresseerd om zich heen. Ze hoorde het constante lawaai en zag neonreclames, verkeerslichten en nieuwe, glanzende auto's in modellen die haar totaal onbekend waren. Toen ze zich een halve slag omdraaide om meer te zien, zag ze dat een van die auto's in volle vaart op haar af reed.

Nombeko kon nog net denken dat het een mooie auto was, maar ze had niet voldoende tijd om opzij te springen.

Ingenieur Engelbrecht van der Westhuizen had de middag doorgebracht in de bar van het Hilton Plaza Hotel in Quarz Street. Nu zat hij in zijn nieuwe Opel Admiral en zette koers in noordelijke richting.

Het valt niet mee om een auto te besturen met een liter cognac in je lijf. De ingenieur kwam niet verder dan de eerstvolgende kruising, waar hij met zijn Opel het trottoir op reed en ... Verdomme! Was hij daarnet over een kaffer heen gereden?

Het meisje onder de auto van de ingenieur heette Nombeko en was een voormalige latrinewerker. Vijftien jaar en een dag geleden was ze ter wereld gekomen in een plaatijzeren krot in Zuid-Afrika's grootste sloppenwijk. Ze zou haar korte leven doorbrengen tussen alcohol, thinner en pillen en zou daarna sterven in de modder tussen de latrines van Soweto's sector B.

Maar Nombeko was daaraan ontsnapt. Ze had het krot waarin ze woonde eens en voor altijd verlaten.

En nu was ze niet verder gekomen dan het centrum van Johannesburg en lag ze gewond onder een Opel Admiral.

Was dit alles? dacht ze, waarna ze het bewustzijn verloor.

Dat was het echter niet.